

Perduts pel camí: desigualtats en les transicions educatives després de l'ESO

RESUM EXECUTIU

Aina Tarabini
Judith Jacovkis

Desemparats, condicionats pels estereotips i per una orientació esbiaixada: la veu dels joves confirma les desigualtats en la tria d'itinerari després de l'ESO

En el seu treball, les professores Aina Tarabini i Judith Jacovkis entrevisten 68 joves de primer de batxillerat i de CFGM

- Analitzar les veus dels i les joves és imprescindible per identificar les claus de la política educativa en la tria d'itinerari després de l'ESO.
- Els i les joves confirmen que l'orientació actual és insuficient, esbiaixada i tardana, i que l'oferta d'educació secundària postobligatòria és desigual, inequitativa i prioritza el batxillerat.
- Les agrupacions per nivells i les adaptacions curriculars influeixen negativament en les trajectòries educatives posteriors perquè empobreixen els aprenentatges i condicionen les expectatives.
- Planificar i ampliar l'oferta, millorar la formació i la coordinació de l'orientació i aprovar un decret que assegurï plans d'orientació i d'acompanyament a les transicions educatives en tots els centres permetrien reduir el problema estructural de l'abandonament escolar.

La transició de l'etapa obligatòria (4t d'ESO) a la postobligatòria Cicles Formatius de Grau Mitjà (CFGM) o batxillerat és un dels moments més determinants de la trajectòria educativa. És el primer cop que el jovent s'ha d'enfrontar a una «elecció real» sobre la seva trajectòria educativa futura i triar entre l'itinerari acadèmic o el professional.

Aquesta transició és una de les baules més febles del sistema educatiu, ja que és quan es produeix el gruix d'Abandonament Escolar Prematur (AEP). A Catalunya, la majoria de joves que han deixat els estudis prematurament van abandonar precisament en aquest moment. L'any 2020, el 12,5% d'alumnes no van transitar cap a l'educació postobligatòria. Això suposa que, només en un any, 9.905 joves ni tan sols van arribar a matricular-se al batxillerat o als Cicles Formatius.

Prioritzar i millorar aquest moment educatiu decisiu acompanyant els i les joves en les seves tries és clau per reduir l'abandonament escolar. Tanmateix, com es construeix aquesta tria? Quines opcions valoren en el moment de decidir sobre el seu futur educatiu?

A partir de 68 entrevistes dutes a terme a joves de primer de batxillerat i CFGM de Barcelona, «**Perduts pel camí: desigualtats en les transicions educatives després de l'ESO**» analitza com realitzen les transicions i mostra que el sistema educatiu no és capaç d'oferir unes condicions d'igualtat a tot l'alumnat per accedir i finalitzar amb èxit els estudis postobligatoris. El treball, que es fa ressò també de l'evidència internacional en aquest camp, l'han elaborat les professores **Aina Tarabini** (Departament de Sociologia

de la UAB), especialista en l'anàlisi sociològica de les desigualtats educatives amb una mirada específica en les condicions d'ensenyament i aprenentatge de professorat i alumnat, i **Judith Jacovkis** (Departament de Didàctica i Organització Educativa de la UB), especialista en l'anàlisi de les trajectòries i transicions educatives d'infants i joves, amb focus en les desigualtats socioeducatives.

Analitzar les transicions educatives a partir de les veus dels i les joves és imprescindible, tant per abordar la profunditat de les desigualtats educatives que es reproduïxen en aquest procés com per **identificar les principals claus de la política educativa**.

Els seus relats evidencien que les tries estan condicionades per factors que es construeixen al llarg de l'escolaritat i que impacten en la imatge que es van formant sobre el seu futur. Alhora, l'absència de polítiques robustes que acompanyin les tries i facilitin la transició a la postobligatòria condicionen el marc en el qual els i les joves acaben escollint.

- **Prenen la decisió desemparats**, sense prou elements per decidir i **influïts per les experiències i els estereotips acumulats** al llarg de l'escolarització. Sovint és una tria feta en negatiu, per desconèixerment o per una experiència escolar malmesa.
- **L'oferta d'estudis postobligatoris és desigual** i inequitable, i amb una estructura que prioritza el batxillerat com a opció de continuïtat.
- **L'orientació que se'ls dona és insuficient, esbiaixada i tardana**, i no permet assegurar una transició exitosa.

És necessari que el sistema educatiu sigui capaç d'oferir els suports necessaris que permetin a tot l'alumnat, i especialment a aquells en situació de major vulnerabilitat, disposar dels coneixements, competències, experiències i eines per prendre les millors decisions al llarg de la seva formació, i en particular, en el pas entre l'ESO i els estudis postobligatoris.

«**Perduts pel camí: desigualtats en les transicions educatives després de l'ESO**» desplega diverses línies d'acció i mesures, d'entre les quals destaquen les següents:

- 1 **Incrementar el nombre d'alumnes en places públiques de Formació Professional de Grau Mitjà** amb un enfocament prioritari als sectors empresarials amb més oportunitats d'inserció laboral, menor presència d'atur juvenil i més possibilitats d'especialització formativa. Lluitar contra la sobreoferta d'estudis de baix cost (gestió administrativa, etc.) que no garanteixen ni la continuïtat formativa ni la inserció laboral qualificada.
- 2 **Facilitar la continuïtat d'oferta formativa entre CFGM i CFGS d'una mateixa família professional** en els mateixos centres educatius o en centres propers.
- 3 **Que tots els centres d'educació secundària obligatòria i postobligatòria disposin de plans i accions d'orientació que permetin a tot l'alumnat**, i especialment a aquell en situació de major vulnerabilitat, accedir als coneixements, competències, experiències i eines per prendre les millors decisions al llarg de la seva formació i en particular en els moments de transició entre etapes educatives o en el trànsit de l'educació al món del treball.
- 4 **Desplegar serveis d'orientació municipals coordinats amb els centres educatius**, en la línia de les Ciutats Orientadores. Desenvolupar estratègies integrals d'orientació adreçades als i les joves i a les seves famílies a través de l'acció coordinada de tots els agents educatius de la ciutat (famílies, alumnat, professorat, orientadors/es de centres, etc.).
- 5 **Desplegar models de formació permanent del professorat basats en les necessitats dels equips educatius**. Cal que aquesta formació superi la lògica burocràtica basada en la certificació, tingui sentit en el context particular del centre i respongui a les seves necessitats específiques. La formació ha de contribuir a reflexionar sobre l'impacte de les creences docents en les oportunitats i trajectòries educatives dels i les joves.
- 6 **Incrementar les hores de coordinació i treball en els equips docents i invertir en formació** perquè aquests equips docents puguin desenvolupar propostes curriculars, metodologies i avaluacions competencials a tots els centres d'educació secundària obligatòria i postobligatòria de Catalunya.

Les persones del B estaven menys preparades per fer batxillerat que les de l'A perquè els ensenyaven menys contingut i més senzill, i a mi això no em sembla bé... (Rubén, CFGM, Esports).

Els i les joves trien desemparats i influïts per les experiències i els estereotips acumulats al llarg de l'escolarització

Les pràctiques organitzatives dels centres d'ESO, com ara les agrupacions per nivells i les adaptacions curriculars, sovint influeixen negativament en les trajectòries educatives posteriors perquè empobreixen els aprenentatges i les expectatives.

L'evidència científica assenyala que l'agrupació per nivells en grups homogenis genera més fracàs escolar, perquè en els grups considerats «baixos» no acostumen a desplegar-se estratègies més individualitzades, sinó que sovint són una simplificació i un empobriment del contingut, estan més estigmatitzats tant per docents com per la resta d'alumnat i generen menys autoestima, autoconcepte, esforç i motivació entre l'alumnat.

Similar és el cas dels programes de diversificació curricular, que preveuen la reorganització de continguts i matèries del currículum general perquè l'alumnat amb més necessitats pugui assolir objectius i competències. Sovint impliquen activitats i currículums amb baix valor educatiu i amb requisits i continguts devaluats.

Si els profes creuen que estan preparats per a batxillerat, els posen a tots en una classe i es passen estudiant tot el dia. A la resta, ens posen en grups més baixos i ens preparen per als cicles (Daniel, CFGM, Electromecànica de Vehicles).

Jo sempre havia volgut fer batxillerat. Bé, és que no m'havia plantejat que existís res més ni la meva família tampoc. És cert que no tenia unes notes brillants, però tampoc era un desastre, m'esforçava, m'ho anava traient, però els profes no t'animaven, saps? Al contrari, tot el que rebies era que eres un desastre, que no t'ho trauries en la vida. Allà era així, si vals, vals i si no, fora. Si creuen que no vals, ja no et donen suport, et donen per perdut (Àlex, CFGM, Cures Auxiliars d'Infermeria).

Les expectatives de l'equip docent són clau en la construcció de les expectatives pròpies i en la confiança de l'alumnat respecte de la seva capacitat d'aprenentatge. La imatge que es trasllada als nois i noies té molt pes a l'hora de construir la seva autoimatge com a aprenent.

Les formes d'agrupar l'alumnat, que no redunden en una millora de l'èxit acadèmic, són una resposta a les tensions que viuen els centres per atendre educativament l'heterogeneïtat. Sovint els centres necessiten més acompanyament i recursos per implementar pràctiques més inclusives. La manca estructural de formació en estratègies de treball en grups heterogenis, de professionals addicionals de suport a l'aula o de més hores de preparació i tutories impedeixen desplegar mesures ordinàries a l'aula sense recórrer als agrupaments homogenis per nivell.

La veritat és que vaig acabar aquí per descarte. M'agradaven els cotxes, però no és que fossin una passió. Va ser una mica una casualitat, un descartar altres coses que no podia fer, o bé per nota o bé per altres motius. Però una vegada vaig començar aquí vaig veure que sí que m'agrada molt i que soc al meu lloc **(Daniel, CFGM, Electromecànica de Vehicles).**

El currículum d'ESO no inclou un ventall prou ampli d'experiències escolars significatives perquè els i les alumnes explorin diferents opcions i adquireixin un autoconeixement més profund dels seus interessos, capacitats i possibilitats.

Molt joves consideren que l'ESO té uns models pedagògics i curriculars excessivament homogenis que no els permeten explorar ni experimentar diferents coneixements i competències per saber què els agrada i fonamentar les seves tries postobligatòries. Conseqüentment, les tries de batxillerat i CFGM es fan més en negatiu que en positiu. És a dir, trien descartant el que no els agrada, no saben fer gaire bé o volen evitar.

Jo sempre havia pensat que les mates eren molt difícils, perquè a mi sempre m'havien costat molt. Ho veia tot molt abstracte, no entenia res i, llavors, els donava un valor que ara veig que era massa, pensava que els que feien batxillerat científic eren com genis... Molta gent està traumatitzada de l'ESO perquè ens han fet fer unes mates que no entenem, que ens feien sentir tontos, i això fa que la gent els agafi mania **(Naila, Batxillerat social).**

El coneixement teòric té més prestigi que el pràctic, i el rendiment en matèries considerades més teòriques condiona l'autoimatge que tenen els nois i noies sobre la seva vàlua educativa.

El coneixement que es considera més valuós i té més prestigi dins la institució escolar és el de caire teòric o acadèmic i, alhora, s'associa amb assignatures de més estatus vinculades, amb l'abstracció i la generalització. En canvi, el coneixement pràctic o aplicat es considera fàcil i assequible per a tothom i s'associa a assignatures amb menor jerarquia curricular, vinculades amb la practicitat i la corporalitat. Per tant, tenir un bon rendiment en les matèries més pràctiques o aplicades proporciona menys reconeixement i prestigi que en les matèries més abstractes o acadèmiques.

Aquesta dicotomia travessa l'organització curricular de l'ESO i es naturalitza i reproduïx en la divisió entre batxillerat i CFGM. El batxillerat aplega les matèries considerades més difícils, mentre que els Cicles Formatius recullen les matèries valorades com a més accessibles.

L'alumnat percep un etiquetatge per part del professorat en funció de la seva relació i els seus resultats pel que fa als dos tipus de coneixement. Tenir dificultats en la matèria més ben valorada, la que té a veure amb el pensament abstracte, implica una valoració de la qualitat de l'estudiant i del seu potencial educatiu. Malgrat estar pensats per adaptar els aprenentatges a la diversitat, els programes i les pràctiques d'organització de l'alumnat són percebuts pels estudiants com un poderós mecanisme per diferenciar entre formes de coneixement teòric i pràctic, que després obrirà diferents oportunitats de transició a l'educació postobligatòria.

Bueno, aquí tots ens assemblem perquè som els que sempre ens han dit que no valem **(Àlex, CFGM, Cures Auxiliars d'Infermeria).**

La tria del batxillerat és encara concebuda com l'única via per a l'èxit.

Malgrat l'aposta per incrementar i millorar l'oferta de Formació Professional, el jovent assumeix encara que el batxillerat és més prestigiós que els estudis professionalitzadors. La tria de CFGM, en particular, es fa majoritàriament des d'una identitat d'aprenent «malmesa» o «deteriorada». En aquest sentit, la tria és en realitat un «descarte». Es creu que el batxillerat es considera únicament vàlid per a l'alumnat considerat «naturalment intel·ligent».

El batxillerat és per als intel·ligents (Paula, CFGM, Cures Auxiliars d'Infermeria).

Els Cicles són més tranquils, vas més poc a poc, tenen tota la part pràctica i es connecten amb una feina concreta. Aquestes són les seves parts bones. Al batxillerat hi ha molta més pressió, s'ha d'estudiar molt més, hi ha molt poc temps, fas molts exàmens... La part bona és que té bastantes més sortides laborals i la gent el considera millor, també els profes (Alexia, CFGM, Electromecànica de Vehicles).

Els profes et diuen que avui en dia els Cicles i el batxillerat són el mateix, que no hi ha diferències, però a l'hora de la veritat veus que no. Et diuen que no ets menys per fer un Cicle, que és igual de vàlid, però després veus que només recomanen fer un batxillerat als alumnes que ells consideren llestos. Jo això no ho trobo bé (Dèlia, Batxillerat Científic).

Els i les joves entrevistades perceben que la Formació Professional és encara, tant en l'imaginari col·lectiu com en l'imaginari docent, un «itinerari de segona» per a aquells que no estan «preparats» o «capacitats» per al batxillerat. Malgrat que cada cop hi ha més orientació als Cicles Formatius, la Formació Professional segueix vivint-se com l'opció dels que no poden fer batxillerat.

Un sistema postobligatori amb perfils d'alumnat diferent entre batxillerat i CFGM.

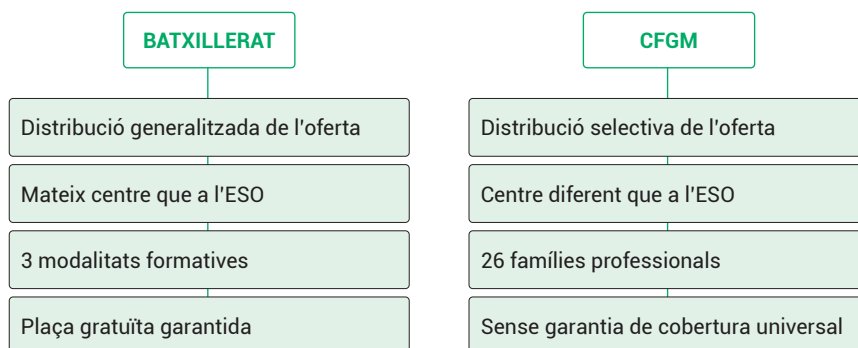
Com a resultat, el perfil de l'alumnat de les vies professionals i de les acadèmiques és significativament diferent. Les dades de matrícula per nivell educatiu dels cursos 2016-2017 i 2018-2019 mostren que l'itinerari acadèmic (batxillerat) ha tingut més proporció de noies autòctones i de més estatus socioeconòmic i cultural (ESC), mentre que l'itinerari professional (Cicles Formatius de Grau Mitjà) l'han seguit més nois, d'origen migrat, amb menor ESC i amb algun tipus de necessitat educativa específica o especial (Termes, 2022).

Aquesta és l'única de Mecànica que he trobat. N'hi ha una altra, que és la Monlau, però s'ha de pagar i és molt, i n'hi ha una altra, que és la Mare de Déu de la Mercè, però és molt lluny per a mi, es troba a Zona Franca (Alexia, CFGM, Electromecànica de Vehicles).

L'oferta desigual entre batxillerat i FP condiciona a priori les opcions valorades a l'hora de triar, així com les decisions finals

Al conjunt del territori català hi ha una oferta més accessible i estesa de batxillerat que d'FP. El trànsit entre l'ESO i el batxillerat és fàcil i intuïtiu, i és el trajecte que es dona per descomptat dins el nostre sistema educatiu. En canvi, el trànsit entre l'ESO i l'FP és molt més difícil, amb requisits d'entrada més exigents, sense places públiques per a tothom i, en alguns casos, amb la necessitat de canviar de ciutat per estudiar. Aquesta disparitat en la provisió de l'oferta postobligatòria impacta en la capacitat d'escollir dels i les joves, i de desenvolupar trajectòries educatives llargues i en condicions d'igualtat del jovent.

Característiques de la provisió dels itineraris educatius postobligatoris

Font: elaboració pròpia.

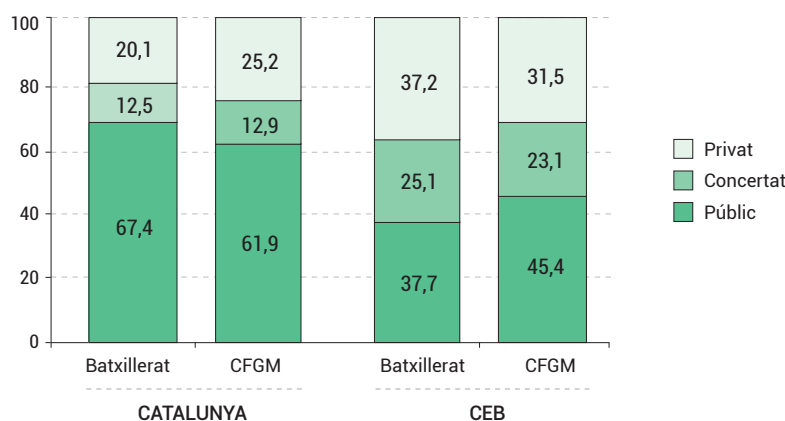
L'oferta de secundària postobligatòria es distribueix desequilibradament al territori: l'oferta de batxillerat és més estesa i accessible que la de CFGM.

Mentre que els centres de batxillerat es troben escampats per tot el territori i és possible cursar gairebé qualsevol de les seves branques relativament a prop de casa, la presència de CFGM, en particular, d'algunes famílies professionals i especialitats formatives, és molt més irregular. Això implica que alguns joves no tenen opcions properes per continuar amb els estudis i per poder accedir a alguns CFGM s'han de desplaçar lluny de casa. Desplaçar-se a altres municipis per seguir estudiant no és una opció a l'abast de tothom i és especialment costosa per al jovent que viu en zones socialment més segregades i desfavorides.

L'oferta pública de CFGM és encara insuficient per garantir unes condicions d'accés equitatives per a tot l'alumnat.

Tot i el progressiu increment de les places de formació professional en els darrers anys a Catalunya, segueix havent-hi un dèficit important d'oferta de places públiques, així com una escassa política de beques per compensar l'elevat cost diferencial de la matrícula per als estudiants que han d'anar a centres concertats i privats per falta de provisió pública. En el cas de Barcelona, la matrícula en ensenyaments de secundària postobligatòria, com mostra el Gràfic 1, es distribueix de manera profundament desequilibrada quant a la titularitat. La matrícula pública a l'itinerari de batxillerat, que a Catalunya s'apropa al 70%, a Barcelona no arriba al 40%. En el cas dels CFGM, tot i que aquest percentatge és una mica superior que el de batxillerat, se situa encara per sota del 50% a la ciutat comtal.

Matrícula per itinerari i titularitat. Catalunya i CEB. Curs 2021-2022 (%)

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de l'ensenyament. Curs 2021-2022. (Departament d'Educació, 2022).

Tot i l'elevat pes de l'oferta privada, no hi ha un sistema de beques que compensi el cost i eviti que cap estudiant no accedeixi als estudis per motius econòmics.

La insuficiència d'oferta pública, així com d'una política de beques que permeti sufragar el cost de matricular-se en un centre privat per realitzar els estudis postobligatoris, deixa en desavantatge l'alumnat amb menys recursos econòmics.

En aquell moment volia fer Emergències Sanitàries i vam trobar que només hi havia dos públics, tota la resta eren concertats i privats. Llavors em vaig apuntar a aquests dos i no vaig entrar en cap dels dos. (...) La gent als [Cicles] públics entra per la nota de l'ESO. Si jo, per exemple, tinc un 5 a la nota mitja i no tinc els recursos per pagar-me un privat i un altre alumne que té un 5 també té recursos econòmics per pagar-se un privat, òbviament com que en aquest privat no necessites la nota de l'ESO perquè al privat estàs pagant i no necessites cap nota, el del privat entrarà i jo em quedaré sense (Sònia, CFGM, Sistemes Microinformàtics i Xarxes).

Un sistema postobligatori amb perfils d'alumnat diferents entre batxillerat i CFGM.

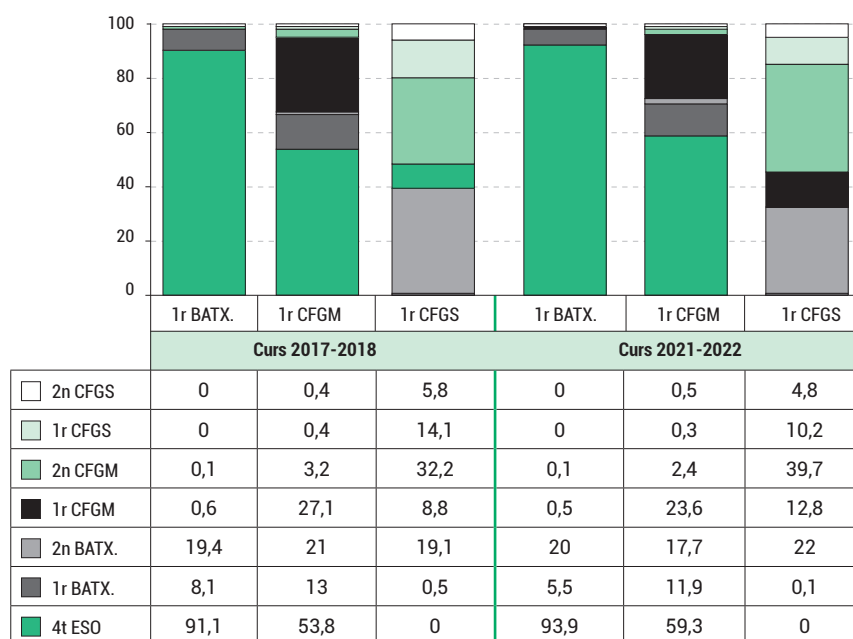
Transitar al batxillerat pot resultar més fàcil per a l'alumnat perquè s'ofereix als mateixos centres on han realitzat l'ESO. A més a més, es tracta d'una via amb només tres opcions que, de fet, no implica la tria d'un futur àmbit professional definit als 16 anys. En canvi, el pas a FP sí que implica una elecció activa i més difícil per a l'alumnat. D'una banda, perquè la transició a un CFGM suposa sovint canviar de centre (i, eventualment, de territori) i, per tant, també de companyes i companys, i d'entorn d'aprenentatge. Així mateix, l'elecció de l'itinerari professional requereix un coneixement molt més ampli de les particularitats de l'oferta educativa, amb gairebé 70 opcions possibles. D'altra banda, mentre que tot l'alumnat ha de tenir garantida una plaça de batxillerat gratuïta (pública o concertada), als CFGM no hi ha garantia de plaça i quan hi ha més demanda que oferta les preinscripcions s'ordenen per nota.

Al principi jo estava convençudíssim de fer FP, però vaig començar a investigar més i hi havia massa opcions, així que vaig començar a dubtar bastant sobre què fer i el profe em va dir que tirés cap a batxillerat. (...) Era tanta informació, i la nota de tall m'ho va dificultar perquè jo suspenia bastant (Silvio, Batxillerat artístic).

L'alumnat de CFGM té més dificultats per continuar cap a estudis superiors que el de batxillerat.

Les normes del joc per seguir estudiant després de l'educació secundària postobligatòria fins ara han estat diferents en funció de si et gradues en un CFGM o en un batxillerat. Aquesta situació canviarà el curs vinent. En el moment de fer la recerca, el 60% de les places de CFGS es reservaven per a l'alumnat que venia de batxillerat, el 20% per al que ho feia de CFGM i el 20% restant per al que havia fet una prova d'accés específica. En conseqüència, l'alumnat de batxillerat sempre tenia prioritat d'accés als CFGS. A partir del proper curs, tota la prioritat d'accés ja no serà per a estudiants que provenen de batxillerat, per la qual cosa les opcions d'accés a CFGS des de CFGM poden ampliar-se.

Distribució de l'alumnat per curs de destinació segons els ensenyaments d'origen. Cursos 2017-2018 i 2020-2021 (%)*

*Tot i que el Departament no ho indica explícitament, aquestes dades semblen no incloure l'alumnat matriculat a l'Institut Obert de Catalunya, ja que s'especifica que s'inclouen només matriculacions presencials i semipresencials, i l'IOC és completament virtual.

Font: elaboració pròpia a partir de l'Estadística de l'ensenyament. Curs 2021-2022. (Departament d'Educació, 2022).

Venien diferents persones amb diferents oficis i t'explicaven què sabien fer. [A mi no em van servir] perquè només venia gent que havia fet el batxillerat (Àlex, CFGM, Cures Auxiliars d'Infermeria).

L'orientació que es dona des dels instituts és insuficient, esbiaixada i tardana, i no permet assegurar una transició exitosa

El professorat té un coneixement desigual de les diferents opcions disponibles a l'educació secundària postobligatòria.

Malgrat l'interès i els esforços per millorar l'orientació en molts centres educatius, l'actual sistema d'orientació i acompanyament és excessivament puntual i encara massa enfocat només en la transmissió d'informació. A més a més, l'orientació que es duu a terme durant l'ESO es veu influenciada pel fet que el professorat tendeix a conèixer més i millor el batxillerat, i això li permet anar-lo introduint al llarg de tota l'etapa de l'ESO. En canvi, l'orientació cap als estudis de Formació Professional es dona majoritàriament en el darrer curs d'ESO i de manera més explícita i informativa. Això limita les possibilitats reals del professorat de donar informació i acompanyament equiparable per al trànsit cap a cadascuna d'aquestes vies.

O sigui, sí que és veritat que van venir uns exalumnes i ens van explicar una mica la seva trajectòria a la uni, el que havien fet, però crec que tots eren de batxillerat, o tots menys una persona, i eren deu. És com que no se'ls dona importància [als Cicles]; és com que ells volen que facis batxillerat. Jo ho vaig veure com que havia de fer batxillerat sí o sí i per això tampoc et mostraven el que eren els Cicles (Maria, Batxillerat internacional).

L'acció tutorial no està prou desplegada per fer un acompanyament personalitzat de l'alumnat.

Si bé molts centres disposen de Plans d'Acció Tutorial, l'evidència posa en relleu que el professorat tutor compta amb poc temps i poca formació per dur a terme activitats integrades curricularment i que permetin construir un vincle amb tot l'alumnat al llarg de l'ESO. Allò que l'alumnat percep com a orientació acostuma a limitar-se a activitats informatives en forma de xerrades i visites grupals, o bé a la realització de tests d'orientació. El procés d'orientació és més aviat una suma d'accions fragmentades i genèriques que es concentren en el darrer curs de l'ESO.

Les pràctiques d'orientació sovint recolzen sobre concepcions esbiaixades dels itineraris educatius i de les característiques socioeducatives dels i les joves.

Les pràctiques d'orientació tendeixen a realitzar una associació entre la capacitat del jovent —normalment manifestada en forma de qualificacions— i la idoneïtat de cursar un o altre itinerari formatiu, que reprodueixen les desigualtats socials. L'alumnat amb millors notes és derivat sistemàticament al batxillerat i, particularment, a l'itinerari científic, ja que, d'altra manera, es considera una pèrdua de talent i de potencial. Això passa perquè la «intel·ligència de llibre», és a dir, l'acadèmica, i la «intel·ligència de carrer», és a dir, la pràctica, s'associen amb perfils particulars d'estudiants i, alhora, amb les característiques atribuïdes al batxillerat i als CFGM. La recerca demostra que aquesta concepció està molt present als centres i condiciona les pràctiques d'orientació que s'hi donen.

Propostes: més oportunitats per a unes trajectòries educatives llargues i exitoses

Aquest estudi mostra que el sistema educatiu català no és capaç d'oferir condicions equivalents a tot l'alumnat per accedir i finalitzar els estudis postobligatoris. La desigualtat en l'accés i la distribució territorial de l'oferta, l'orientació insuficient, esbiaixada i tardana, la manca de suports econòmics per accedir a les opcions preferides i els condicionants de tria (etiquetes i estereotips acumulats al llarg de l'escolarització) fan que massa sovint els i les joves prenguin la decisió deseparats. Sense garantir aquestes condicions és impossible avançar de forma substancial en la reducció de l'Abandonament Escolar Prematur (AEP) i cap a un horitzó en què tot l'alumnat continuï estudiant després de l'ESO.

Tal com recull aquest llibre, les veus i els relats del jovent corroboren que es troben amb moltes traves que dificulten una elecció fonamentada i duta a terme en positiu. Acompanyar una tria exitosa i evitar la ruptura de les trajectòries educatives ha d'esdevenir una política d'equitat i d'igualtat de primer ordre. Per aconseguir-ho, proposem el següent:

1 Planificar l'oferta d'educació secundària postobligatòria per no deixar cap jove sense una opció educativa adequada

El desajust entre oferta i demanda de CFGM, la manca de provisió pública i les condicions d'accés a aquest itinerari formatiu el posen en una situació de desavantatge respecte al batxillerat. Malgrat l'aposta per la FP i l'increment del nombre de places en els darrers anys, encara no hi ha una oferta suficient per a tot l'alumnat que vulgui dur a terme ensenyaments professionalitzadors un cop acabada l'etapa obligatòria. Abordar això implica el següent:

- Incrementar el nombre d'alumnes en places públiques de Formació Professional de Grau Mitjà, amb un **enfocament prioritari als sectors empresarials amb més oportunitats d'inserció laboral**, menor presència d'atur juvenil i més possibilitats d'especialització formativa. Lluitar contra la sobreoferta d'estudis de baix cost (gestió administrativa, etc.) que no garanteixen ni la continuïtat formativa ni la inserció laboral qualificada.
- Garantir oferta pública suficient, de qualitat, diversa i **ajustada als diversos territoris**, i reduir la necessitat de mobilitat per als itineraris professionalitzadors, tal com succeeix amb el batxillerat.
- Garantir una oferta harmonitzada pel que fa a la **presència pública i privada al territori**, i evitar reproduir models altament desequilibrats com l'actual, en què l'oferta privada supera el 50% en molts municipis, especialment en determinades famílies professionals de sectors emergents.

Un altre àmbit que s'hauria de revisar és la **cobertura de les necessitats econòmiques del jovent per tal d'evitar que la falta de recursos sigui una barrera d'accés** i de finalització dels estudis. El nostre sistema educatiu no compta amb una política de beques dirigida als joves i a les llars en situació de vulnerabilitat que compensi el cost de l'escolarització postobligatòria. És necessari avançar cap a un sistema sòlid de beques que eviti que cap alumne deixi els estudis per motius econòmics. Proposem el següent:

- Garantir una «beca salari» a tot el jovent de 16 a 18 anys en situació de risc de pobresa perquè pugui continuar els estudis als ensenyaments secundaris postobligatoris: 32.000 potencials beneficiaris. Si es comença garantint la cobertura per al jovent de 16 a 18 anys en situació de privació material severa, són aproximadament 11.500 beneficiaris.
- Garantir també 13.000 ajuts al transport per al jovent amb menys recursos que requereixi desplaçar-se per accedir als estudis postobligatoris del seu interès.

2 Millorar la connexió entre els diferents nivells i itineraris formatius, especialment a la Formació Professional

Tot i l'existència de passarel·les entre estudis, l'alumnat que finalitza un CFGM té menys opcions d'accedir a un CFGS que l'alumnat que ve de batxillerat. Per aquest motiu, és imprescindible dur a terme el següent:

- **Facilitar la continuïtat d'oferta formativa entre CFGM i CFGS d'una mateixa família** professional en els mateixos centres educatius o en centres propers.
- **Millorar l'articulació entre exigències i models curriculars** de CFGM i CFGS de manera que en possibilitin una transició exitosa per al jovent que segueix aquesta via.

3 Avançar en el canvi curricular a l'educació obligatòria i postobligatòria per garantir que tant a l'ESO com al batxillerat i als CFGM es despleguen models curriculars i pedagògics basats en els principis de globalització, personalització i significació de l'aprenentatge

Un dels motius principals per explicar l'AEP és la manca de sentit que molts joves atribueixen als seus entorns d'aprenentatge. Els models pedagògics i curriculars excessivament homogenis no deixen espai per a la personalització, la flexibilitat i la diversificació de formes pedagògiques i continguts curriculars i, per això, tenen un impacte cabdal en els processos de desvinculació escolar. L'actual marc curricular obre la possibilitat a diversificar les formes pedagògiques i els continguts, i a l'articulació entre teoria i pràctica en totes les etapes educatives. És per això que cal dur a terme el següent:

- Incrementar les hores de coordinació i treball en els equips docents i invertir en formació perquè els i les docents puguin desenvolupar propostes curriculars, metodologies i avaluacions competencials a tots els centres d'educació secundària obligatòria i postobligatòria de Catalunya.
- Avançar cap a models de currículum més flexibles i amb components pràctics a totes les etapes educatives, que facin de la qualitat intel·lectual i la connexió dos elements centrals de la provisió curricular per a tot l'alumnat. Integrar sabers de les diferents branques de coneixement en tots els itineraris educatius, i garantir que l'articulació entre teoria i pràctica caracteritza la provisió curricular de totes les etapes educatives.

El trànsit a l'educació postobligatòria és el primer moment d'elecció real per a molts i moltes joves. El nostre sistema és excessivament rígid, penalitza qui vol canviar d'opció i condueix massa alumnes cap a l'abandonament. **Ampliar les possibilitats d'elecció mitjançant itineraris híbrids i permeables i reduir els costos de les eleccions «errades» a través de passarel·les faciliten la continuïtat educativa.** Per tal d'incrementar la flexibilitat i permeabilitat dels itineraris educatius, proposem el següent:

- Avançar en formes d'hibridització i transversalitat entre etapes i itineraris educatius a través de fórmules com ara la programació d'optatives conjuntes entre batxillerat i CFGM o el reforç de l'experimentació professional durant l'ESO.

4 Assegurar que tots els centres d'educació secundària obligatòria i postobligatòria disposen de plans d'orientació i d'acompanyament a les transicions educatives de l'alumnat

Les pràctiques d'orientació són eines clau per a la cura de les transicions entre etapes i tenen un paper fonamental a l'hora d'explicar les tries del jovent al llarg de la trajectòria educativa. No obstant això, com hem assenyalat, l'orientació és encara tardana i residual a molts centres educatius. La propera aprovació d'un nou Decret d'Orientació és una oportunitat per desenvolupar processos d'orientació de suport i d'acompanyament a la transició educativa des del primer cicle de secundària fins al segon curs de la postobligatòria. Per aquest motiu, és necessari dur a terme el següent:

- Que tots els centres d'educació secundària obligatòria i postobligatòria disposin de **plans i accions d'orientació** que permetin a tot l'alumnat, i, especialment, a l'alumnat en situació de major vulnerabilitat, accedir als coneixements, competències, experiències i eines per prendre les millors decisions al llarg de la seva formació i, en particular, en els moments de transició entre etapes educatives o en el trànsit de l'educació al món del treball.
- **Acompanyar els equips docents** des de l'Administració educativa generant espais, temps i estructures sòlides per garantir que la seva tasca orientadora es desenvolupa en condicions al llarg de tota l'etapa d'escolarització obligatòria i es manté durant la postobligatòria.
- Desplegar models de **formació permanent del professorat basats en les necessitats dels equips educatius**. Cal que aquesta formació superi la lògica burocràtica basada en la certificació, tingui sentit en el context particular del centre i respongui a les seves necessitats específiques. La formació ha de contribuir a reflexionar sobre l'impacte de les creences docents en les oportunitats i trajectòries educatives dels i les joves.
- Desplegar **serveis d'orientació municipals coordinats amb els centres educatius**, en la línia de les Ciutats Orientadores. Desenvolupar estratègies integrals d'orientació adreçades al jovent i a les seves famílies a través de l'acció coordinada de tots els agents educatius de la ciutat (famílies, alumnes, professorat, orientadors de centres, etc.).

Autoria

Aina Tarabini. Professora del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, sots-directora del grup de recerca GEPS (Globalització, Educació i Polítiques Socials) i membre del grup de recerca GIPE (Grup Interdisciplinari de Polítiques Educatives). Investiga els processos de (re)producció i transformació de les desigualtats socials a través de l'educació. Està especialment interessada en l'anàlisi sociològica de les desigualtats educatives amb una mirada específica en les condicions d'ensenyament i aprenentatge de professorat i alumnat.

Judith Jacovkis. Professora del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la UB i membre dels grups de recerca Esbrina i GEPS (Globalització, Educació i Polítiques Socials). Els seus interessos de recerca giren entorn de les polítiques i la governança dels sistemes educatius, i de l'experiència, les trajectòries i les transicions educatives d'infants i joves, amb focus en les desigualtats socioeducatives.

Primera edició: desembre del 2023

 **FUNDACIÓ
BOFILL**

Educació per canviar-ho tot